

Inhoud

Aan de reiziger	9
Korinthe	19
Troizen	57
Epidauros	69
De vlakte van Argos	87
Mykene	131
Nemea	159
Arkadië	171
Sparta	203
Mani	245
Pylos	259
Messene	279
Olympia	303
Sikyon	325
Index van auteurs	337
Tijdslijn	351
Noten	353

Naupaktos

Patras

ACHAIA

Kalavryta

Kephallonia

Zakynthos

ELIS

Ladon

Olympia

Alpheios

Zatour

Bassai

Phigaleia

Lepreion

Neda

MESSENIË

Paleis
van Nestor

Sphakteria

Baai
van Navarino

Pylos

Thebe

Golf van Korinthe

Eleusis Athene

Megara

Sikyon

Hera Akraia

ISTHMOS

Korinthe

Isthmia

Kyllene

*Stymphalische
meer*

Nemea Dervenakia-pas

Inachos

Mykene

Heraion

Epidauros

Aigina

*Saronische
Golf*

Argos

Midea

Troizen

Kephalari

Tiryns
Nafplion

ARGOLIS

Lerna

Golf van Argos

ARKADIË

Tripolis

Lykaion
Lykosoura
Megalopolis

Egeïsche
Zee

Pellana

Eurotas

LAKONIË

Ithomi
Messene

Mystras

Sparta

Therapne

Amyklai

Taygetos

Kalamata

Agios Vasileios

Gythion

Kaap Malea

Kaap Tainaron

Kythera

MANI

Aan de reiziger

Je zou de Peloponnesos wel kunnen zien als de akropolis van Griekenland als geheel... nog afgezien van de luister en macht van de volkeren die er wonen, wordt die soevereiniteit alleen al door de geografische gesteldheid bevestigd.

(Strabo, *Geographika* 8.1.3)

Het majestueuze karakter van de Peloponnesos maakt een diepe indruk op reizigers uit alle tijden. De antieke geograaf Strabo, die een grand tour langs de kust van de Middellandse Zee maakte, ziet heel Griekenland als een lange reeks golven, kapen en landengtes, en noemt de Peloponnesos het voornaamste en meest beroemde van alle schiereilanden, het bolwerk van Griekenland. Ook moderne bezoekers voelen de voortdurende aanwezigheid van de zee, die zich nergens meer dan 60 kilometer verderop bevindt. Maar zij ervaren daarnaast de verhevenheid van de bergen in het hart van de Peloponnesos, de woeste natuur en vooral de onmetelijke rust en stilte die het grootste deel van het gebied beheersen. De diepe rust wordt versterkt door de herinnering aan de luister en macht van de mensen die in de afgelopen drieduizend jaar op deze grond leefden, liefhadden, streden en stierven. Dit boek wil bijdragen aan de beleving van het schiereiland door die mensen voor de geest te halen aan de hand van authentieke teksten.

Peloponnesos betekent 'Eiland van Pelops', naar de mythische held die voor het eerst het schiereiland verenigde. Pelops was de zoon van de oosterse vorst Tantalos, een protegé van de goden die hun vertrouwen beschaamde door Olympische geheimen prijs te geven aan normale stervelingen. De relatie verslechterde toen hij om de alwetendheid van de goden te beproeven zijn eigen zoon als maaltijd aan hen voorzette. De goden doorzagen zijn afschuwelijke misdaad direct en straffen hem met de eeuwige

kwelling van honger en dorst in de Onderwereld. De arme Pelops werd weer in elkaar gezet en tot leven gewekt. Zijn schouder, die per ongeluk toch door Demeter was opgegeten, werd vervangen door een prothese van ivoor. Na deze ongelukkige episode trok Pelops ('Donker Gezicht') naar Griekenland, aangetrokken door verhalen over de schoonheid van het Griekse meisje Hippodameia. Hij won haar hand, werd koning en veroverde het hele schiereiland, dat hij vervolgens naar zichzelf noemde.

Vanaf die mythische tijden werd de Peloponnesos altijd als een min of meer apart gebied beschouwd. In de Oudheid werd het bewoond door de afstammelingen van de Doriërs, een volksstam die zich daar rond 1100 v.Chr. had gevestigd. Zij spraken een eigen dialect en gingen prat op hun eigen gewoonten. Ook de Byzantijnen zagen de Peloponnesos als een aparte bestuurseenheid. In die tijd was inmiddels een nieuwe naam opgedoken voor het schiereiland: de Morea of 'Moerbeiboom' – misschien een verwijzing naar het blad van de boom, waarvan de vorm een zekere gelijkenis vertoont met het schiereiland, of naar de zijderupsenteelt die in deze regio was ontstaan (de zijderups, die uitsluitend leeft van bladeren van de witte moerbei, werd in de zesde eeuw door Byzantijnse keizers geïmporteerd). Tegenwoordig worden Peloponnesiërs nog steeds als een apart volkje gezien; andere Grieken spreken wat kleinerend over hen als 'die beneden de greppel' of 'die van daar beneden' (Χαμουτζήδες, omdat Peloponnesiërs voor 'beneden' χάμω zeggen in plaats van 'algemeen beschaafd Grieks' κάτω). Een meer vleierende bijnaam is 'die van het oude Griekenland', een naam die de bewoners met trots dragen omdat die verwijst naar de onafhankelijkheidsoorlog tegen de Ottomanen, begonnen op de Peloponnesos.

Sinds 1893 is de Peloponnesos eigenlijk pas echt een eiland. Toen werd het Kanaal van Korinthe in gebruik genomen, een zes kilometer lange kunstmatige waterweg die de Golf van Korinthe verbindt met de Saronische Golf. Het enorme project, waartoe in de Oudheid al verschillende malen een aanzet was gegeven, heeft Pelops' naam voor zijn rijk dus met terugwerkende kracht gevalideerd.

Dit boek duikt in de geschiedenis van de Peloponnesos maar is geen geschiedenisboek. Wij willen het verleden tot leven laten komen door authentieke bronnen te laten spreken over de meest memorabele gebeurtenissen, figuren en bouwwerken van de meest memorabele plaatsen op het schiereiland. De oorspronkelijke stem van de literaire bron is het uitgangspunt. Naar volledigheid hebben wij niet gestreefd: de selectie van het materiaal is ingegeven door een mengeling van historisch besef en persoonlijke voorkeur. Sommige teksten zijn onontkoombare evergreens, andere nog nooit eerder vertaald. Veruit de meeste verhalen komen uit de Oudheid, maar ook fragmenten uit de Middeleeuwen en de vroegmoderne en moderne tijd zijn opgenomen. Wij hopen dat deze literaire reis een (denkbeeldig) bezoek aan de Peloponnesos verrijkt en verdiept.

Een zeer korte geschiedenis

De teksten in dit boek spreken niet allemaal vanzelf en zijn daarom altijd voorzien van de nodige achtergrondinformatie. In dit voorwoord geven we daarnaast een korte en algemene historische inleiding op de Peloponnesos.

De geschiedenis van Griekenland begint met de Mykeense beschaving (1600-1200), genoemd naar de meest tot de verbeelding sprekende burcht uit die periode, Mykene. Op de Peloponnesos bevonden zich meerdere van dergelijke burchten, zoals in Pylos en Tiryns, die bestuurd werden door een lokale vorst. De koninklijke vesting vormde naast een militair bolwerk ook een economisch centrum, waar opbrengsten van veeteelt en landbouw werden opgeslagen en verhandeld; ook is er bewijs voor contact met overzeese culturen, zoals die van Kreta en Anatolië. Veel van onze informatie over de Mykeense cultuur komt uit de gedichten van de eerste en beste dichter van de Grieken, Homeros, die zijn helden Achilles en Odysseus voorstelt als Mykeense vorsten – maar zijn poëzie is vanuit historisch oogpunt niet altijd even betrouwbaar. Een andere bron is de nog steeds groeiende hoeveelheid vondsten van archeologen, die

naast allerhande objecten en gebouwen ook veel kleitabletten hebben opgegraven. Deze tabletten bevatten een oervorm van Grieks die we sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw ook als zodanig herkennen. Omdat de Mykeners Grieks spraken, gelden zij als de oudst bekende Grieken.

Aan de beschaving van de Mykeense burchten kwam rond 1200 v.Chr. een abrupt einde. Archeologen hebben op resten van de bebouwing sporen van hevige brand aangetroffen, een vurig einde dat er ook voor zorgde dat de kleitabletten gebakken werden en dus voor ons behouden bleven. Veel geleerden zien een inval van een noordelijke stam, de Doriërs, als de voornaamste oorzaak voor de ineenstorting van de Mykeense cultuur, hoewel anderen wijzen naar de zogeheten Zeevolkeren die in Egypte en Anatolië destructieve raids uitvoerden; misschien ging het wel om een complex van factoren, waaronder mogelijk ook interne conflicten. Hoe het ook zij, rond het einde van de Mykeense periode vond een grote volksverhuizing plaats waarbij Doriërs terechtkwamen op de Peloponnesos. Zij onderscheidden zich van de andere Grieken door eigen gewoonten en vooral een eigen dialect, het Dorisch. De Dorische migratie is daarmee een zeer belangrijke factor geworden voor de eigenheid van het schiereiland. De Grieken zelf kenden deze volksverhuizing als de 'terugkeer van de Herakliden', de zoons van de Dorische Herakles die de Peloponnesos terugveroverden op de nakomelingen van Pelops. Verschillende koningshuizen voerden hun oorsprong terug op Herakles, zoals de Bakchiaden in Korinthe en de Agiaden in Sparta, die tot diep in de derde eeuw v.Chr. op de troon bleven.

De migratiestromen vormden het begin van een periode die we nu de Donkere Eeuwen noemen: stedelijke centra verdwenen, de bevolking raakte versnipperd, het schrift verdween. Rond 750 zijn er weer duidelijke tekenen van verstedelijking op het Griekse vasteland: de bevolking groeit, de Grieken varen uit om kolonies te stichten en de *polis* of stadstaat doet zijn intrede. Een stadstaat is een relatief klein gebied (zoals een bergdal, een kustvlakte of een eiland) waarvan de inwoners zich onderling verbonden voelen en autonoom zijn. Deze politieke fragmentatie is een eeuwige bron

van vijandigheden en bondgenootschappen in heel Griekenland. Dat is op de Peloponnesos ook het geval, zij het dat Sparta al vroeg tijdens deze zogenaamde archaische periode grote delen van het binnenland aan zijn gezag onderwerpt en de bevolking tot heloten ('gevangenen') maakt die voor hen het land moeten verbouwen. De atypische ontwikkeling van deze polis, met zijn eenzijdige toewijding aan militaire dominantie, drukt eeuwenlang haar stempel op de geschiedenis van de Peloponnesos. Andere steden op het schiereiland, zoals Korinthe en Sikyon, krijgen in de archaische periode te maken met een typisch fenomeen: de tiran, een alleenheerser die de macht kan grijpen door in te spelen op politieke en economische spanningen die gepaard gaan met de opkomst van een meer complexe maatschappij.

Tegen het begin van de klassieke periode zijn de meeste tirannen weer verdwenen uit Griekenland, niet zelden verdreven met behulp van de Spartanen, die rond dezelfde tijd beginnen met de opbouw van een samenwerkingsverband onder hun leiding: de Peloponnesische Bond. Alle stadstaten op het schiereiland sluiten zich hierbij aan, met uitzondering van aartsvijand Argos. De Bond is een los georganiseerd geheel dat veel vrijheid laat aan de leden. Absoluut hoogtepunt in zijn geschiedenis is de overwinning op de Atheners en hun bondgenoten na een slepende strijd die (vanuit Athenocentrische blik) bekendstaat als de Peloponnesische Oorlog. Niet lang daarna begint de Bond meer en meer de vorm aan te nemen van een Spartaans imperium, veelal tot frustratie van de bondgenoten. De even verrassende als vernietigende nederlaag van de Spartanen in de Slag bij Leuktra (371 v.Chr.) betekent het einde van de Bond. De winnaar van de strijd, generaal Epaminondas uit Thebe, ontmantelt het helotensysteem en sticht de versterkte steden Megalopolis en Messene om tegenwicht te bieden aan Sparta.

Het wankele evenwicht op de Peloponnesos wordt spoedig daarna verstoord door de veroveringen van de Makedoniërs, die ook het schiereiland inlijven in hun koninkrijk. De Makedonische overheersing duurt tot ver in de derde eeuw, tot de nieuw opgerichte Achaïsche Bond langzamerhand alle Makedonische

bestuurders en hun troepen verdrijft. Inmiddels hebben de Romeinen zich dan ook al gemeld. De Bond sluit zich aan bij een Romeinse oorlog tegen de Makedoniërs en profiteert wanneer die in het Romeinse voordeel wordt beslecht; onder leiding van generaal Philopoimen verenigt de Bond aan het begin van de tweede eeuw de hele Peloponnesos. Een halve eeuw later zijn de verhoudingen met de Romeinen zodanig verslechterd dat het op oorlog uitloopt. De complete vernietiging van Korinthe en de stichting van de Romeinse provincie *Achaëa* (146 v.Chr.) zijn het gevolg. Ondanks de slechte start breekt met de Romeinse overheersing een rustige en tamelijk welvarende tijd aan voor de Peloponnesos. Het schiereiland verdwijnt tegen de achtergrond van het onmetelijke rijk en speelt geen rol van betekenis, een enkele uitzonderlijke gebeurtenis (zoals het bezoek van Paulos aan Korinthe) daargelaten.

Als het Romeinse Rijk in 395 n.Chr. in tweeën splitst, wordt de Peloponnesos onderdeel van het Oost-Romeinse of Byzantijnse Rijk. In de zevende en achtste eeuw krijgt het gebied te maken met invasies van Slavische volkeren, die pas in de negende eeuw met aanzienlijke moeite door het Byzantijnse gezag definitief gekerstend en gehelleniseerd worden. Daarna blijft het politiek gezien eeuwenlang rustig, wat goed is voor landbouw en handel. Aan die rust komt aan het begin van de dertiende eeuw een einde wanneer de Franken tijdens de Vierde Kruistocht in 1204 Konstantinopel innemen, de hoofdstad van het inmiddels verzwakte Byzantijnse Rijk. Zo krijgen zij dus ook de Peloponnesos in handen, waar zij het onafhankelijke vorstendom van Morea stichten. Hoewel aan de onafhankelijkheid van Morea al in diezelfde eeuw een eind komt, blijven de Franken ongeveer twee eeuwen op het schiereiland en bouwen daar verschillende kastelen en burchten, onder meer in Mystras.

In de veertiende en het begin van de vijftiende eeuw is de Peloponnesos een belangrijke twistappel, bevochten door Franken, Byzantijnen, Venetianen en Ottomaanse Turken. De verzwakte Franken moeten Mystras al binnen 25 jaar na de stichting afstaan aan het heerszame Byzantijnse Rijk, dat er het Despotaat van

Morea vestigt, een cultureel en politiek machtscentrum naast de hoofdstad Konstantinopel. De Venetianen concentreren zich in de versterkte havensteden, zoals Nafplion en Navarino. De oprukkende Turken voeren langs de kusten geregeld aanvallen uit, die steeds gedurfder en grootser van omvang worden. In 1446 breken de Ottomanen door de verdedigingswerken op de Isthmos en krijgen ze voet aan de grond op de Peloponnesos, hoewel het dan nog bijna een eeuw van soms zeer hevige gevechten zal kosten om het schiereiland helemaal te annexeren. Afgezien van een periode van dertig jaar, waarin de latere doge van Venetië, Morosini, het schiereiland op de Turken weet te heroveren, blijven de Turken zo'n vier eeuwen lang de baas. De veroveraars nemen de meest waardevolle gebieden in, met als gevolg dat een aanzienlijk deel van de Griekse christenen zich terugtrekt in de bergen.

Diezelfde bergen worden zo het thuis voor de kleften ('dieven'), anti-Ottomaanse rebellen die een guerrillastrijd voeren tegen de bezetter. Zij ontketenen in maart 1821 met de verovering van Kalamata de Griekse Vrijheidsoorlog. Een half jaar later is de Peloponnesos voor een groot deel in Griekse handen, maar door interne conflicten bij de rebellen kan de Egyptische generaal Ibrahim Pasja, die de Turkse sultan te hulp schiet, het hele gebied weer terugveroveren. Zijn bloedige strooptochten over de hele Peloponnesos, waarbij hij duizenden christenen als slaven wegvoert naar Egypte, zijn voor de westerse mogendheden reden zich in het conflict te mengen. Een gezamenlijke zeemacht van Engelsen, Fransen en Russen verslaat de vloot van Ibrahim vernietigend in de Zeeslag bij Navarino (1827). Drie jaar later is de staat Griekenland een feit. Hoofdstad wordt Nafplion. Als de eerste gekozen bestuurder, Kapodistrias, hier door een politieke tegenstander uit de Mani vermoord wordt, besluiten de westerse grootmachten om Otto, de zoon van de filhelleense Lodewijk van Beieren, tot koning aan te stellen. In 1833 arriveert hij met zijn hofhouding aan de kade van Nafplion.

De verhuizing van de regering naar Athene in 1835 is een treffend symbool voor de achteruitgang van de Peloponnesos tijdens de eerste jaren van de nieuwe staat. De bevolking loopt

terug en de economie stagneert. De Tweede Wereldoorlog maakt zeer veel slachtoffers op de Peloponnesos, waar hevige gevechten plaatsvinden tussen Duitsers en de Griekse nazaten van de trotse kleften. Op 13 december 1943 wordt de zwartste bladzijde van dat hoofdstuk geschreven, wanneer Duitse troepen de gehele mannelijke bevolking van het bergdorpje Kalavryta uitmoorden wegens verdenking van hulp aan verzetsgroepen. Ook de Griekse Burgeroorlog (1946-1949) trekt diepe sporen op het schiereiland. De wankelende democratie komt andermaal ten val tijdens het kolonelsregime van 1967 tot 1974. Onder het militaire bewind wordt het koningschap afgeschaft en wordt Griekenland een republiek.

Met de toetreding tot de EU heeft Griekenland zich aangesloten bij het moderne Westen. Ook de Peloponnesos kon profiteren van de Europese broederschap, niet in de laatste plaats door grote subsidies. De laatste jaren is echter wel duidelijk geworden dat niet alle Grieken het lidmaatschap van de EU als een voordeel beschouwen. Het liefst besturen zij zichzelf.

De drieduizend jaar geschiedenis, hier gecomprimeerd in iets meer dan drie pagina's, is nog overal terug te vinden in het landschap van de Peloponnesos. De bodem is als een palimpsest, eindeloos opnieuw beschreven door volgende generaties van een volk dat vanaf de tijd van Agamemnon in deze grond de sporen van telkens nieuwe fasen van zijn veelbewogen geschiedenis heeft achtergelaten. Het is die rijkheid van de grond die moderne reizigers fascineert en aantrekt.

Tot slot

Het is onmogelijk om in één boek alle spannende, ontroerende en intrigerende verhalen van en over de Peloponnesos te vangen. We hebben veel moois geselecteerd; we hebben ook veel moois moeten weglaten. Voor schrijvende omissies bieden we op voorhand onze excuses aan. Alle teksten in dit boek zijn door ons vertaald, of de brontaal nu Oudgrieks, Latijn, Nieuwgrieks of Duits is (de enige uitzondering betreft teksten die oorspronkelijk in het Nederlands zijn verschenen). Alle daarbij gemaakte fouten

komen derhalve voor onze rekening. Zo goed als alle afbeeldingen zijn afkomstig uit de rijke collectie foto's van een van de auteurs.

De volgorde van de hoofdstukken is bepaald door wat wij een logische route over de Peloponnesos vinden: starten bij Korinthe, de poort van het schiereiland, en dan min of meer kloksgewijs de geselecteerde locaties langs. Het spreekt vanzelf dat iedere reiziger, imaginair of niet, zijn of haar eigen route bepaalt; de hoofdstukken zijn niet van elkaar afhankelijk en in willekeurige volgorde te lezen.

Voor de spelling van Griekse eigennamen hanteren wij in het algemeen de Griekse spelling; naar ons idee is dat in geen geval verwarrend voor de lezer (zelfs niet bij het wat ongebruikelijke 'Thoukydides' (= Thucydides) voor Θουκυδίδης). In de vertaalde teksten hebben we echter de spelling van de auteurs gehandhaafd. Soms wijken de gelatiniseerde eigennamen aanzienlijk af van de Griekse (zoals Ulixes voor Odysseus).

Het laatste woord van deze inleiding moet een dankwoord zijn. Allereerst danken wij Inge van der Bijl van Amsterdam University Press voor haar vertrouwen in het boek en de bijzonder fijne samenwerking. Marianne Hezemans heeft het volledige manuscript doorgelezen en haar kritische blik (zowel op stilistisch als inhoudelijk niveau) heeft ons voor allerlei vergissingen en onvolkomenheden behoed. Roel Kluiver en Marieke Bedaux hebben ons geholpen het middeleeuwse Frans van de *Kroniek van Morea* te begrijpen. Giovanni Benedetto was zo vriendelijk aanwijzingen te geven bij het Italiaans van Kyriakos van Ancona. Andrea Russel danken we voor de foto van de omslag.

Tonny Verheij en Joëlle Koning zijn wij veel dank verschuldigd. Dit boek is ook een investering van hun tijd.

De auteurs

Korinthe

Waar is je roemrijke schoonheid gebleven, o Dorisch Korinthe?

Waar zijn je kransen van torens? Waar is je aloude schat?

Waar zijn de tempels der goden, je rijke paleizen, je vrouwen,

Sisiphos' dochters, en waar die duizenden mannen van toen?

Zelfs geen spoor bleef er meer van je over, zo triest was je einde.

Oorlog heeft alles geroofd, alles in één hap verslonden.

Wij Nereïden¹ alleen, Okeanos' dochters, ontkwamen

en wij herinneren als ijsvogels² steeds aan jouw leed.

(Antipatros van Sidon, *Anthologia Palatina* 9.151)

De Isthmos

De vele voordelen van het smalle stuk land tussen het Griekse vasteland en de Peloponnesos werden al in de nieuwe steentijd ingezien. De bewoners bewaakten de poort naar de Peloponnesos en hadden toegang tot zowel de Golf van Korinthe als de Egeïsche Zee. Handel moet vanaf het eerste begin van de stad een belangrijke rol gespeeld hebben. De rijkdom die in de stad werd opgehoopt door zeevaarders, kooplui en allerlei investeerders werd in de Oudheid het meest bepalende kenmerk van Korinthe, dat bij dichters als 'welvarend' bekendstond. De drukke havens, de overtoom, het populaire Korinthische aardewerk en de grootste marktplaats van Griekenland zorgden vanaf de zevende eeuw voor een ongekende *boom* in de ontwikkeling van de stad, die haar bijna in één klap uit de archaische periode haalde en daarmee

De geschiedenis van de Isthmos van Korinthe in twee foto's. Links de diolkos, de geplaveide weg over de 6,5 kilometer brede Isthmos, waarover in de Oudheid de Korinthiërs de schepen van de Saronische Golf naar de Golf van Korinthe trokken, of omgekeerd. Deze route bespaarde schepen de omweg van 350 kilometer langs de gevaarlijke Kaap Malea aan de zuidpunt van de Peloponnesos. De stad bezat ook twee havens: Kenchreai en Lechaion. Deze havens en het beheer van de diolkos maakten de stad Korinthe tot een van de rijkste van Griekenland, totdat zij in de vijfde eeuw v.Chr. als handelsstad werd overvleugeld door Athene. Rechts het kanaal, waarvoor Periandros al plannen maakte en waarvoor Nero de eerste spade in de grond stak, maar dat pas werkelijk werd aangelegd in 1893. Foto's: Luc Soethout.

tot voortrekker van heel Hellas maakte. Ook na die fase bleef de Isthmos cruciaal voor Korinthe: het moest aan macht en invloed inboeten, maar niemand kon om de stad heen. De strategische ligging bracht niet alleen ongekende voorspoed maar ook totale vernietiging, waarop een fascinerende wederopstanding volgde.

Oorsprongsmythen

De naam Korinthe is pre-Helleens, en we weten niet wat het betekent. De Grieken losten die moeilijkheid op door een zekere Korinthos in het leven te roepen, een zoon van de zonnegod Helios, die de stad zou hebben gesticht en – zoals gebruikelijk in Griekse stichtingsmythen – zijn naam gaf. Onze oudste Griekse bronnen noemen de stad ook wel Ephyra, naar een dochter van Okeanos die een hand zou hebben gehad in de stichting. De stad Korinthe speelt vanwege haar anciënniteit een belangrijke rol in de Griekse mythologie: vele helden en heldinnen werden er geboren of kwamen er langs tijdens hun avonturen. De Korinthiërs verwezen trots naar hun rijke mythische verleden, dat de stad immers nog meer aanzien gaf.

Een voorbeeld van die trots zien we in een Olympische ode van Pindaros, geschreven ter ere van de aristocraat Xenophon. Deze inwoner van Korinthe was erin geslaagd bij de Olympische Spelen van 464 v.Chr. twee overwinningen te behalen, bij de stadionrace en de pentatlon, een ongekende prestatie. Het gedicht was bestemd om bij de festiviteiten te worden gezongen door een koor, dat er ook bij danste. Conform zijn gewoonte beperkt Pindaros zich niet tot het prijzen van de overwinnaar, maar plaatst hij diens triomf in een groter kader door het memoreren van de prestaties van illustere Korinthiërs uit het verleden. Pindaros kondigt in het begin van zijn gedicht aan dat hij zal zingen over ‘het welvarende Korinthe, voorportaal van de Isthmische Poseidon, stad met de stralende jonge mannen’. In de derde en vierde strofe van zijn ode lost hij die belofte in door het vermelden van Siyphos en Medea en, met name, Bellerophontes.

Helden van Korinthe (Pindaros, *Olympische Ode* 13.47-92)

Elk ding heeft zijn maat en
het inzicht in timing is alles.

Ik vaar mijn eigen koers, maar dien de gemeenschap.

Ik zing de lof van helden uit een ver verleden
en prijs hun inzicht en hun heldenmoed in de strijd.

Korinthiërs zijn het en geen woord is gelogen:

Sisyphos, in slimheid onovertroffen, een godheid zowat,
en Medea, die tegen haar vader koos voor het huwelijk;
zij redde de Argo en haar bemanning.

En ook zij die ooit voor

de muren van Troje de oorlog

verwachtten te winnen, aan welke kant zij ook vochten,
voor de Atriden³ om Helena thuis te brengen,
of voor de Trojanen die dat wilden beletten.

Glaukos uit Lykië was voor de Grieken een schrikbeeld.

Hij klopte zich op de borst om zijn afkomst: bij Peirene⁴
lag het paleis van zijn vader, koning Bellerophontes,
daar was zijn vorstelijk erfdeel, daar was zijn stad.

Bellerophontes had bij die bron Pegasos ooit willen temmen, geboren
uit het bloedige slangenhoofd van de Gorgo.

Maar wat een lijdensweg was dat voor hem, totdat
Pallas hem hielp door een bit met gouden hoofdstel.

Zijn droom werd een visioen, toen de godin hem riep: 'Koning, wat lig je
te slapen, jij die van Aiolos afstamt?

Hier, neem dit wondermiddel dat paarden kan breken en offer
aan je vader, de Temmer,⁵ een sneeuw witte stier.'

Dat is wat Athena

met donkere aigis⁶ hem in

zijn slaap leek te zeggen; meteen sprong hij recht overeind.

(...)

Goddelijke kracht maakt ondernemingen licht, waar
mensen niet op durven hopen en die ze niet kunnen beloven.
Zo wist de sterke Bellerophon^{tes} het tovertuig behoedzaam
om te doen bij het dier en temde zo

het vliegende paard; hij besteeg het meteen, geharnast, en paradeerde
ermee.

Met hem stortte hij zich vanuit de koude hoogten
van de ijle hemel op het boogschuttersleger
van Amazonen, en hij doodde
de vuurspuwende Chimaira en de Solymoi.⁷
Over zijn eigen lot zal ik zwijgen,⁸
maar het paard wachtten op de Olympos Zeus' eerbiedwaardige stallen.

De Peirenebron beneden aan de Romeinse agora van Korinthe. De resten van dit
luxueuze brongebouw, dat de stad van water voorzag, dateren uit de Romeinse
keizertijd. Op de Akrokorinth bevindt zich de bovenbron, ontstaan door een
hoefslag van het gevleugelde paard Pegasos. Bellerophon^{tes}, kleinzoon van
Sisyphos, kon het dier hier vangen toen het zijn dorst leste. Met hulp van Pegasos
wist de held het monster Chimaira te doden.

De Sisyphos uit Pindaros' gedicht was de vader van Bellerophontes' stiefvader en gold als de stichter van het Korinthische koningshuis. Hij was beroemd vanwege zijn geslepenheid, en berucht om de vaak gemene daden waarvoor hij die geslepenheid inzette. De mythische koning is daarmee een fraai symbool voor de ontwikkeling van de stad Korinthe: hij zou zich hebben beziggehouden met zeevaart en handel, maar had ook de naam inhalig en arrogant te zijn. Die slechte eigenschappen brachten hem meermalen in conflict met de goden, die hem trouwens niet altijd de baas waren. Toen Zeus bijvoorbeeld eens een eind wilde maken aan Sisyphos' overmoed, stuurde hij de Dood op hem af, maar dankzij een slimme truc wist Sisyphos juist de Dood gevangen te nemen. Uiteindelijk kwam de goddelijke straf voor Sisyphos pas na zijn dood: in de Tartaros werd hij gedwongen een steen een berg op te duwen, die telkens net voor de top weer de afgrond in rolde. Zo werd een simpele taak voor de meest vernuftige mens die ooit geleefd had een eindeloze bron van inspanning en frustratie.

De mythische Sisyphos werd eind vijfde eeuw gebruikt als hoofdrolspeler in een fragmentarisch overgeleverd toneelstuk dat tegenwoordig wordt toegeschreven aan verschillende auteurs, onder wie Euripides. De passage is vooral bekend vanwege de sterk atheïstische denkbeelden die in de mond gelegd worden van het personage Sisyphos.

De uitvinding van de goden (Euripides?, *Sisyphos*, fragment TrGF I 43)

SISYPHOS: Er was een tijd dat mensen ongeordend leefden,
als beesten en als slaven van geweld en kracht;
een tijd dat goedheid in een mens niet werd beloond
noch straffen werden uitgedeeld aan onrechtplegers.
En daarom denk ik dat de mensen wetten maakten
die straf oplegden: sinds die tijd heerste het recht
(...) en agressie werd geknecht;
wie onrecht pleegde deed dat niet meer ongestraft.
Maar nu het door de wet ondoenlijk was gemaakt